

Mittuniversitetet

MID SWEDEN UNIVERSITY
Institutionen för utbildningsvetenskap

XPRESS ON TRAX

rapport från ett deltagarperspektiv

Mittuniversitetet

MID SWEDEN UNIVERSITY

XPRESS ON TRAX

RAPPORT UR ETT DELTAGARPERSPEKTIV

SEPTEMBER 2006

Institutionen för utbildningsvetenskap

Harriet Augustén

Introduktion

Kan museet med kulturarvet som plattform¹ utgöra en del av samhällsnyttan genom att bidra med alternativa lärandemiljöer och metoder som kan skapa motivation och lust för fortsatt lärande bland unga arbetslösa vuxna?

Jämtlands läns museum (Jamtli) i samarbete med Landsarkivet och Birka folkhögskola önskar i projektet *Xpress on TraX* erbjuda nya otraditionella vägar för att locka arbetslösa ungdomar att fortsätta studera för att bli mer attraktiva på arbetsmarknaden. Arbetet med kulturarvet beskrivs som mycket mångfacetterat då både Jamtli och Landsarkivet kan skapa arbetsuppgifter med såväl praktiska som teoretiska utmaningar på alla nivåer. Birka Folkhögskola har goda erfarenheter av att ge kompletterande formell utbildning till ungdomar.

Projektagare är Jämtlands läns museum och projekttiden är 12 månader. Projektet delfinansieras av Arbetsförmedlingen, Östersunds kommun och Statens kulturråd.

Mittuniversitets institution för utbildningsvetenskap (UTV) fick i augusti 2006 i uppdrag att rapportera hur deltagarna i projektet *Xpress on traX* betraktade insatsen ur ett personligt inifrånperspektiv. Min rapport har en kvalitativ ansats och grundar sig på enskilda intervjuer med ett urval av deltagarna.

Bakgrund

Den europeiska dimensionen

När OECD:s rapport lades fram i PISA år 2000 identifierades problemet angående ungdomar som lämnar den formella utbildningsvärlden utan att ha uppnått full behörighet (OECD, 2000). Senare studier från OECD har ytterligare studerat och bekräftat problemområdet. Då EU under 2001 presenterade sin strategi för utbildnings- och kompetensområdet för att göra Europa till ett område präglad av livslångt lärande blev ungdomar utan fullständig skolgång utpekad som en särskild målgrupp för unionens insatser. OECD (2005) hävdar att risken för social marginalisering kraftigt ökar om inte unga människor har uppnått de grundläggande formella kvalifikationerna från skolan och gymnasiet före tjugofemårsåldern. Problemet är mest uttalat för unga män men svårigheterna att komma in på arbetsmarknaden gäller hela gruppen.

There should be a dual approach to access to learning: making what is already on offer more visible, flexible, integrated and effective, while also developing new learning processes, products and environments. Strategies must also address issues of equality of opportunity (e.g. gender equality) and of targeting specific groups, in order to ensure lifelong learning opportunities are genuinely available to all,

¹ Begreppet *kulturarv* har sedan 1990-talet fått en renässans i Sverige. Längre var begreppet tolkat till en kulturell kontinuitet, att kultur ärvdes från en generation till en annan och presenterades i bestämd form singularis – *det svenska kulturarvet*. Innehållet i detta kulturarv hade stakats ut av dem som hade styrkan och makten att berätta. Resultatet var inte bara missvisande då det presenterades som ett homogent kulturarv, utan också exkluderande eftersom många människor hamnade utanför. I dag är begreppet i huvudsak orienterat mot ett konstruktivistiskt perspektiv. Bakgrunden till detta är en vidare diskussion om museets uppdrag i det föränderliga samhället. Kulturarvet problematiseras därför från olika synvinklar som likaberättigande, demokrati, värderingar och representation. Kulturarv resulterar i val av aktiviteter som görs av olika aktörer. (Mikael Eivergård, 2006)

especially those at particular risk of exclusion such as people on low income, disabled people, ethnic minorities and immigrants, *early school leavers*, lone parents, unemployed people, parents returning to the labour market, workers with low levels of education and training, people outside the labour market, senior citizens (including older workers), and ex-offenders. Such targeting should address the needs not only of people in deprived urban areas, but also those in rural areas who may have particular learning needs." (EU, 2001/s.15)

EU förband sig med Lissabon-strategin att halvera antalet "drop-outs" innan utgången av 2010. 2004 delrapporterade kommissionen till ministerrådet att dittillsvarande framsteg inom problemställningen angående utbildnings- och kompetensområdet hade varit för små. (EU, 2004)

EU:s kommission och ministerråd drog slutsatsen att insatserna måste förstärkas och lägga större vikt på att göra lärande och formell utbildning mer attraktiv, tillgänglig och i högre grad skräddarsydd utifrån den enskildes förutsättningar. Dessutom slog kommissionen och ministerrådet fast, att insatserna gentemot de särskilt utpekade grupperna låg helt i linje med EU:s överordnande arbete för social inkludering och sammanhållning

En direkt konsekvens av att europeiska rådet uppmärksammat problemområdet med "drop-outs" var att det skrevs in som ett centralt element i unionens arbete med mål för den nästa programperioden, som löper 2007-2013.

I början av 2005 enades de europeiska länderna om den så kallade "European Youth Pact", som är ett av de väsentligaste policydokumenten bakom de kommande programmens slutliga utformning (EU, 2005):

The Youth Pact aims to improve the education, training, mobility, vocational integration and social inclusion of young Europeans, while facilitating the reconciliation of working life and family life. The Pact should ensure the overall consistency of initiatives in these areas and provide the starting point for strong, ongoing mobilisation on behalf of young people. Its success depends on the involvement of all parties concerned, first and foremost national, regional and local youth organisations as well as the European Youth Forum, regional and local authorities and the social partners.

The European Council calls on the Union and Member States, each within the limits of its own powers and in particular under the European employment strategy and under the social inclusion strategy, to draw upon the following lines of action:

Employment, integration and social advancement

- specifically monitoring policies for the sustained integration of young people into the labour market, in the context of the mutual learning programme on employment;
- endeavouring to increase employment of young people;
- giving priority under national social inclusion policy to improving the situation of the most vulnerable young people, particularly those in poverty, and to initiatives to prevent educational failure;
- inviting employers and businesses to display social responsibility in the area of vocational integration of young people;

- encouraging young people to develop entrepreneurship and promoting the emergence of young entrepreneurs.
- Education, training and mobility ensuring that knowledge matches the needs of a knowledge-based economy and, to this end, encouraging the development of a common set of core skills; in this context, concentrating primarily on the problem of drop-outs from the school system;
- expanding the scope for students to undertake a period of study in another Member State;
- encouraging mobility of young people by removing obstacles for trainees, volunteers and workers and for their families; for researchers, stepping up ongoing initiatives under the Marie Curie programme;
- developing, between Member States, closer cooperation on transparency and comparability of occupational qualifications and recognition of non-formal and informal education.

(Ur projektansökan Xpress on Trax)

Den svenska dimensionen

Även den svenska regeringen har under 2005 uppmärksammat problemet. I samband med arbetet med vårpropositionen kom följande uttalande från regeringen då man ville inrätta extra folkhögskoleplatser för ungdomsarbetslösa (Regeringen 2005.04.13):

500 folkhögskoleplatser för långtidsarbetslösa unga

Arbetslösheten slår hårt mot alla människor. Särskilt hårt drabbas unga personer om deras första kontakt med arbetsmarknaden är en signal om att de inte efterfrågas. Unga människor som tidigt blir arbetslösa och hamnar i passivitet kan få sämre möjligheter till sysselsättning även senare i vuxenlivet. *Arbetslösheten bland ungdomar i åldern upp till 24 år är dubbelt så stor som i riket totalt och det är de med kortast utbildning som har svårast att hävda sig på arbetsmarknaden.* Genom ett tillskott om 30 miljoner kronor ges nu därför 500 långtidsarbetslösa personer under 25 år möjlighet att studera på folkhögskola.

- Folkhögskolornas särskilda miljö och pedagogik erbjuder många av dem som inte trivts i grundskola och gymnasieskola en chans att ta igen de kunskaper som de tidigare missat. *Vi måste göra allt vi kan få att alla unga ska ges möjlighet att få en utbildning och ett arbete.*

Egen försörjning ger självkänsla och förutsättningar att leva ett självständigt liv vilket unga vill.

(Lena Hallengren, ungdomsminister för vuxnas lärande.)

I maj 2005 var regeringen klar med ett mera konkret handlingsprogram för ungdomsarbetslösheten (Regeringen 2005-05-13):

Tio åtgärder för att minska ungas arbetslöshet

Idag är mer än 60 000 människor mellan 18 och 24 år arbetslösa eller i arbetsmarknadsprogram. Det betyder att arbetslösheten bland unga är mer än dubbelt så hög jämfört med andra i samhället. Det är mycket allvarligt och kan få förödande konsekvenser för såväl den enskilde som

samhället i stort. Ett arbete ger självkänsla, egen försörjning och möjlighet att leva ett självständigt liv.

Om du är ung och inte efterfrågad av samhället bryts lätt de fasta rutinerna, dygnet vänds, rastlösheten växer och utloppet för energin felriktas. Kort sagt, utanförskapet växer. Forskning visar också att människor som varit arbetslösa i unga år har svårare att få förankring på arbetsmarknaden för lång tid framöver.

En hög sysselsättning är grund för vår välfärd och en avgörande faktor för den ekonomiska tillväxten. Sveriges ekonomi är god. Vi har hög tillväxt och låga räntor. Investeringarna inom industrin och energisektorn växer och bostadsbyggandet fortsätter att öka. Hushållens konsumtion fortsätter att öka tack vare ökande realinkomster. I detta läge av högkonjunktur är det viktigt att unga människor får fotfäste på arbetsmarknaden.

Etableringsåldern, dvs. åldern då man har en fast förankring på arbetsmarknaden, har för ungdomar kontinuerligt stigit sedan 1990.

Delvis är förklaringen att fler unga numera har möjlighet att studera. Men vi måste vara vaksamma om situationen i lika stor utsträckning påverkas av en ökad otrygghet på arbetsmarknaden. Regeringen arbetar därför i syfte att säkra anställningstryggheten, minska antalet tillfälliga anställningar och trygga rätten till heltid. Kunskapen om arbetsrätt ska också förstärkas i gymnasieskolans kursplaner.

Den demografiska utvecklingen i landet med en åldrande befolkning, färre personer i arbetsför ålder samt ett lågt arbetskraftsdeltagande i vissa åldrar, kan få långsiktigt negativa konsekvenser för samhället. Den förestående generationsväxlingen är därför också ett viktigt skäl för att öka ungdomars arbetsdeltagande.

En grundförutsättning för att få möjlighet till ett jobb är fullgjorda gymnasiestudier. Ungdomar med ofullständig gymnasieutbildning får allt svårare att hävda sig på arbetsmarknaden. Alltför ofta upplever dessutom unga människor att de skickas runt mellan arbetsförmedlingen, socialtjänsten och utbildningsförvaltningen. Alla tycker att någon annan har ansvaret. Det kan aldrig accepteras.

Regeringen är ytterst bekymrad över ungdomsarbetslösheten och är medveten om att det krävs krafttag. Samtidigt finns det inte bara en lösning. Vi behöver tydliggöra ansvaret för flera parter och göra förbättringar som rör såväl utbildning som stödet att få ett arbete.

Regeringen satsade på ett tiopunktsprogram för att motverka arbetslösheten för unga som bl.a. innebar:

- Ett förtydligat informationsansvar för kommunerna införs den 1 juli i år. Denna lagändring innebär att kommunen ska veta vad ungdomar upp till 20 år gör som inte går eller har gått på gymnasiet i syfte att kunna erbjuda individuella insatser. I första hand handlar det om åtgärder för att fullfölja och avsluta sin gymnasieutbildning och i andra hand jobbsökaraktiviteter.
- 500 nya platser för långtidsarbetslösa ungdomar tillförs i år landets folkhögskolor. Med sin unika pedagogik är folkhögskolor en självklar del av vårt breda utbud av möjligheter som finns att delta i utbildning. Unga personer som kanske annars inte sökt sig till utbildning kan hitta rätt inom folkbildningen.

- Alla arbetslösa ungdomar ska snabbare få en individuell handlingsplan. Insatserna ska förbättras och aktiviteterna ligga i linje med den individuella handlingsplanen.

Lena Hallengren, ungdomsminister (s) poängterade att kampen mot arbetslösheten och att ombesörja att unga får delta i arbetslivet är av högsta prioritet för den socialdemokratiska regeringen.

Den europeiska inställningen har markant påverkat det officiella svenska tänkandet och formuleringarna av problemställningarna rörande "drop-outs". Man kan därför slå fast, att erkännandet av och formuleringarna kring problemställningarna med "drop-outs/early school leavers" nu är överfört från europeisk till nationell nivå och genom både EU:s och den svenska regeringens initiativ också blivit ett prioriterat område regionalt och lokalt.

I Östersund, såväl som i Jämtland, är andelen ungdomsarbetslösa högre än i landet i genomsnitt. Mot bakgrund i OECD:s och EU:s analyser torde det bero på att andelen elever som avslutar gymnasieskolans individuella program också är mycket högre här.

(Ur projektbeskrivning Xpress on Trax)

Projektets mål

Projektets övergripande mål är att utveckla metoder som kan stimulera och motivera unga arbetslösa att söka kompletterande formell utbildning på Birka folkhögskola. I ett vidare perspektiv kan dessa metoder bli intressanta på såväl nationella som europeiska arenor.

Målet är att minst 50 % av deltagarna lyckas komma igång med formell kompetensutveckling på eller via Birka. Då projektet ännu inte är avslutat kan målet inte utvärderas.

Metod

Rapporten avser att ge en bild av hur deltagarna upplevt projektets intentioner ur ett *inifrånperspektiv*. Hur beskriver deltagarna själva sina erfarenheter? Undertecknad valde då att utgå från halvstrukturerade intervjuer, vilket innebär att frågeområden är förutbestämda (bil. 1)

Direkta frågor/följdfrågor till informanterna kan variera under varje område beroende på hur informanterna svarar och vilka aspekter de tar upp. Syftet är att få så uttömmande svar som möjligt. Rapporten baseras på 5 intervjuer om vardera ca en timme och en kortare telefonintervju. Intervjuerna har haft formen av ett samtal.

Målgrupp

Arbetslösa unga vuxna 20-24 år som lämnat gymnasieskolan (s.k. drop-ots) eller inte lämnat gymnasieskolan med full behörighet. Deltagarna har varit arbetslösa under en längre tid.

Urval

50 % av de 12 deltagare som startade vid projektstarten den 4 april 2006 (6 informanter).

Deltagarna valdes inte slumpmässigt; två av deltagarna har redan valt att gå till vidare studier på Birka folkhögskola, två har fått tvååriga s.k. plus-tjänster och resterande två finns kvar i projektet. Urvalet gjordes utifrån att det skulle vara intressant att se om de som lämnat projektet för studier eller arbete skulle kunna identifiera framgångsfaktorer i projektet *Xpress on traX*, som skulle kunna bidra till vidareutveckling av detsamma.

I dag (060828) omfattas projektet 17 av personer, men eftersom flera tillkommit i ett senare skede och har en begränsad erfarenhet av insatsen ingår de inte undersökningsgruppen. Två deltagare i ursprungsgruppen har lämnat projektet, men då de hoppat av i ett mycket tidigt skede av personliga skäl som inte kan kopplas till projektet har jag valt att inte låta dem ingå i urvalet.

Deltagarnas upplevelser av projektet

Projektdeltagarna utgör en mycket heterogen grupp. Deras minsta gemensamma nämnare är att de alla var arbetslösa när projektet startade. Urvalet är alltför begränsat för att ligga till grund för generella slutsatser, varför informanterna endast kan sägas representera sig själva och sina egna upplevelser. Jag har därför valt att presentera deltagarnas upplevelser av projektet genom flertalet direkta citat för att på ett autentiskt sätt visa på likheter och skillnader.

Om tiden på Jamtli

Flera av deltagarna uttrycker spontant sitt gillande över att Jamtli är delaktigt i samhällsuppdraget att ställa upp för unga arbetslösa. De menar att det är ett bra komplement till andra institutioner. Jamtli har en härlig miljö och många spännande aktiviteter att erbjuda. Hälften av informanterna uppger att de gärna skulle vilja arbeta på Jamtli om det vore möjligt; med barngrupper, mark och park, verkstan eller med arkeologi för att ta några exempel. Någon beskriver tiden på Jamtli som en tidsfrist i tillvaron, en tid att reflektera över sin framtid på ett ganska kravlöst sätt och samtidigt få stöttning av projektledarna. Det beskrivs som en slags arbetsträning, de får arbetskamrater och får anpassa sig till arbetslivets tider. Vissa av deltagarna är mycket glada över de aktiviteter och sysselsättningar som de inte skulle ha kommit i kontakt med i de mer traditionella institutionerna för arbetslösa.

Rent yrkesmässigt så finns det områden som jag är intresserad av på Jamtli. Jag är intresserad av arkeologi, dom har en kvinna där som arbetar med språk, inte bara moderna språk utan också gamla, fornnordiska t.ex. Vet inte vad det kallas, men sånt skulle jag tycka att det vore väldigt intressant att få arbeta med (röst 1)

Jag har jobbat med litet av varje på Jamtli, med släktforskning t.ex. Kul! Jag visste inte att jag hade en gren som kom från Finland. Jag har kommit ner på 1700-talet. Jag hade aldrig trott att jag skulle släktforska, men det var kul. Jag har också gjort studiebesök på SVAR i Ramsele, Sen har jag jobbat ganska många dagar med att bygga en gårdsgård. På det riktiga sättet med vidjor och hämta lämpliga träd i skogen. Det kändes bra. Jag hjälpte också till att måla Thomée och dikat. Bra...Jag har bakat tunnbröd...Ja jag har varit med om mycket. Allt har varit kul... (röst 2)

I projektet gör vi en massa olika grejer. Jag har släktforskat, det är spännande. Min släkt är litet utspridd kan man säga. Jag har kommit till 1817 på en del.--- Det är varierande, kan man säga, vi var också och ställde ut smurfar på utställningen Blå, så har vi spelat minigolf...Man gör inte så mycket som arbetslös,

man kommer inte på något. Man har mycket tid egentligen men det blir inget. Det har varit bra att komma ut och göra olika saker. (röst 3)

Jag gillar att vara ute, jag vet att jag kunde ha gjort mycket mera av min tid på Jamtli, jag tänker ofta på det nu när jag slutat. Jag skulle ha kunnat vara mer drivande, tagit för mig mera, lärt mig mer om Gällö, men nu vet jag att man kan gå dit på sin fritid och fortsätta forska om min by. Det kan man ju faktiskt göra! (röst 4)

Det finns också informanter som inte ser någon mening med aktiviteterna, eftersom de ser inte några samband mellan aktiviteterna och ett framtida jobb. De vill se resultat i form av arbete och egen försörjning ganska omgående.

Det här projektet på Jamtli hjälper oss ju inte att söka jobb, det skall vi göra på arbetsförmedlingen eller söka jobb när vi slutar för dan. Men när man går härifrån är man ju jättetrött då orkar inte jag leta efter några jobb. (röst 3)

Många känner dock en misstro mot arbetsförmedlingen och upplever att de egentligen ägnar sig mer åt arbetsmarknadsåtgärder än att förmedla jobb. De upplever att det personliga kontaktnätet är viktigare än de officiella institutionerna.

Ledarna för projektet får många lovord, deltagarna är medvetna om att de har ett mycket krävande och svårt jobb, att de gör en mycket engagerad insats som de inte alltid får någon uttalad uppskattning för.

Museet *tillsammans* med ledarna hade mycket att ge deltagarna i projektet, museet utan de här fantastiska människorna skulle inte ha det. De betyder så mycket, de har hjälpt mig otroligt mycket. De brydde sig verkligen, De gjorde ett fantastiskt jobb med att försöka dra igång alla i projektet. (röst 4)

Ledarna var trevligt folk, man blev välkomnad och fick vänner. Kom in direkt. Det var trevligt där, bra uppgifter. --- det blev en fin gemenskap. (röst 1)

Om vad projektet betytt

Projektet har bidragit till att deltagarna har fått ordning i sina liv, de har fått en anledning att stiga upp och ge sig av till något som väntade. Oavsett tidigare bakgrund och erfarenheter är detta det som förenar gruppen; att det är nedbrytande och passiviserande att vara arbetslös. Det tär på självkänslan.

De fyra åren som arbetslös har tagit hårt på mig. För varje år gick jag upp sju kilo, min livsstil är fel, jag var uppe på nätterna och sov på dagarna, vaknade framåt eftermiddan. Livsstilen har förslappat mig, jag har bott hemma, fått maten lagad och framsatt... jag har inte tagit något ansvar för hur jag levde. Jag måste bli starkare och få en annan livsstil för att ta ansvar och kunna läsa (röst 1)

Projektet är en sysselsättning. Man tränas att hålla tider, att stiga upp på morgonen och ha någonting att göra. Man blir väldigt trött av att vara arbetslös, man kommer sig inte för att göra någonting annat heller. Om man inte arbetar har man ingen fritid heller, man blir bara trött (röst 3)

Även om deltagarnas absolut främsta mål är att få ett arbete och en ordnad ekonomi, visar flera av informanterna att det också finns andra faktorer i livssituationen som de behöver arbeta med för att totalt sätt leva ett meningsfullt liv, de behöver ändra sin livsstil och få en högre självkänsla. Ett arbete kan skapa förutsättningar för detta, men i brist på ett sådant motiverar det aktiviteter som kan berika fritiden och medverka till

högre självkänsla inom projektets ram. Projektet har också erbjudit sådana aktiviteter, men villkorat dessa till att de skall utgå från deltagarnas egna initiativ och önskemål. De skall i högsta möjliga mån själva bidra till att de kommer tillstånd genom att ringa, boka, ta reda på busstider etc. Projektledarna önskar att deltagarna skall träna sin initiativförmåga för att ge deltagarna verktyg att vara aktivt delaktiga och styra sina egna liv. Alla deltagare är medvetna om att detta är en bärande idé i projektet, men de förhåller sig olika sätt till dessa tankar:

Nej, jag gillade aldrig det där. Det kändes löst i konturerna liksom, inte färdigtänkt...Jag vill veta vad man skall göra (röst 5)

Projektet har ju gått ut på att vi själva skall hitta på vad vi vill göra. Jag har inte hittat på så värst mycket själv. Jag vill att personalen skall säga vad vi skall göra, de kan komma med förslag i alla fall. Problemet är ju att man har slutat vilja något när man är arbetslös, man vet inte vad som finns man kommer inte på något. Till slut vill man ju ingenting. Jag tycker det är jobbigt när man skall hitta på själv...jag menar det är ju det som är problemet... (röst 3)

Vi är ju väldigt olika människor här, vi har koll på olika grejer och har olika idéer. Andra går och väntar på att serveras hela tiden. Vissa tar sig inte upp, arbetslösheten förslappar (röst 2)

Ledarna sa vad vill du göra? Dom säger att näe, säg vad vi skall göra...de fattar ju inte att de måste ta initiativ i sitt eget liv..(röst 6)

Det upplevs frustrerande att delta i ett projekt som skall leda till arbete, studier eller framför allt en ordnad ekonomi och inte uppleva sig komma närmre målet, att inte få några klara direktiv hur man skall nå målet. Alla ser inte sig själva som den viktigaste aktören i den processen.

Om skola och vidare studier

Anledningen till att deltagarna tidigare avbrutit sina studier skiljer sig åt, det har i flera fall varit en uttalad skolleda

Jag var skoltrött redan i sjuan. Här skall du sitta i ett rum och räkna dina tal i exakt 45 minuter. Jag var annorlunda, jag ville ut...När jag fick jobb på skolan var de annorlunda, en sån skola hade jag velat gå på, de hade ett underbart tänk, fantastisk personal och miljö...(röst 4)

Fortsätta läsa är inget för mig. Jag kommer aldrig att göra det, jag hatade skolan helt enkelt. Tråkigt och instängt. Jag skolkade. Jag fick gå i en liten grupp för att jag skulle hålla mig i skolan och inte skolka, det funkade inte heller, jag vill aldrig läsa! Det var tvång hela tiden. Dels var jag dålig i skolan, dels var det inget kul, inte i någon klass.(röst 3)

Jag fick aldrig det stöd jag behövde i skolan. Jag blev mobbad hela grundskolan. Barn kan vara så grymma...Själv förstod jag inte riktigt vad felet var, först på senare tid har jag funderat och förstått. Jag hade ingen att jobba med i skolan, jag blev mobbad både fysiskt och psykiskt, därför blev jag okoncentrerad och hade svårt att hänga med i skolämnen. Lärarna tog aldrig tag i det. Men mamma förstod, hon hade själv blivit mobbad under sin skoltid. Tror du det kan vara ett kulturarv? (röst 1)

Det finns också andra anledningar

Jag blev allvarligt sjuk på gymnasiet, blev utredd i Umeå och så, sedan blev jag trött och hade svårt att komma igen (röst 6)

Gymnasietiden var väl egentligen den lyckligaste i mitt liv, jag fick vänner hade en riktig kompiskrets, men så dog min mamma, jag hade det tufft och orkade inte fullfölja riktigt, jag var helt slut, i dess rätta ord utbränd.

Men gymnasieskolan förbereder ju inte för framtiden precis, för att jobba, det är mer en bukfullnad. Fokuserar inte på nåt speciellt. Det är annorlunda på högskolan. (röst 1)

Det är en behäftat med viss vanda att sätta sig på skolbänken igen och fastän projektet skapar goda förutsättningar att ta igen det man missat tidigare passar det ändå inte alla.

Jag har ju hoppat av projektet och fått ett plusjobb. För mig är det inte någon långsiktig lösning.--- Plusjobben är ett sätt för politikerna att lösa arbetslösheten. Men jag behövde verkligen få ordning på min ekonomi, det ekonomiska betyder mest. Jag bor hos pappa, har inget körkort, har inte råd att ta något. Jag måste ha ett eget jobb och ett eget boende för att få en större självkänsla. Annars är jag intresserad av precis de områden som finns på Jämtli, historia, arkeologi och att skriva, språk intresserar mig. Men jag kan inte försörja mig varken som författare eller historiker. Det löser inte mina ekonomiska problem. Det skulle verkligen ha passat mig att både vara kvar i projektet och att läsa vidare på Birka, men jag vågar inte tro att jag är tillräckligt förankrad i en ny livsstil, att jag skulle ha karaktär och ansvar att klara av att studera självständigt. Inte än. Min dåliga ekonomi gör att jag inte kan satsa långsiktigt. (röst 1)

Jag har ju utbildat mig tidigare, till vårdbiträde och fordonstekniker, sedan fick jag inget jobb i alla fall. Jag fick däremot ett halvårsjobb inom industrin genom en kompis. Jag trivdes fint, men när de fick mindre jobb fick jag sluta. Jag skulle egentligen vilja gå en lärlingsutbildning, att lära mig i arbetet liksom. Jag skulle vara beredd att hugga i med vad som helst för att få lära mig ett yrke under tiden jag arbetade. Skulle gärna jobba med vägbyggen eller som byggnadsarbetare. Men sådana utbildningar finns ju inte på Birka, (röst 2)

Det som kännetecknar de två som gått vidare till studier är att de egentligen, enligt dem själva, alltid tänkt att de någon gång på något sätt tänkt komplettera sina gymnasiebetyg och läsa vidare. De har levt ett självständigt liv och haft eget boende sedan de slutat skolan. De har hankat sig fram på olika jobb för att försörja sig mera kortsiktigt och samtidigt få insikt i och erfarenhet av olika arbetsmiljöer, t.ex. inom skola, vård, hotell & restaurang, fiskrenseri i Norge mm. En livsstil som är ganska vanlig bland ungdomar idag, att leva och skaffa erfarenhet i nuet och skjuta upp de stora besluten till framtiden. Just dessa initiativrika överlevare kanske inte riskerar den sociala marginalisering som beskrivs i OECD (2005) utan kanske snarare representerar ett slags sentida klassiskt bildningsideal² där resor och erfarenhet från varierande miljöer bidrar till utveckling utan något speciellt mål. I framtiden vill de utbilda sig till yrken som psykolog, socionom eller lärare. För att kunna realisera detta krävs en lång studietid, att skaffa fullständig gymnasiekompetens och en högskola utbildning innebär att de kommer att vara en bit över trettio år innan de kan komma ut på arbetsmarknaden. De finner det självklart att de måste finansiera sina framtida högskolestudier med studielån, men tungt att låna för att komplettera sina ofullständiga gymnasiestudier. De har försökt kombinera arbete med deltidsstudier på Komvux och Primrose tidigare men det har varit svårt att realisera. För dessa deltagare har de möjlighet som projektet erbjuder varit fantastiskt.

Jag tycker det är fantastiskt det här att försäkringskassan, arbetsförmedlingen, Jämtli och Birka jobbar tillsammans så att jag kan få mina studier finansierade.

² Den klassiska bildningstanken är att åstadkomma något inte på förhand givet. Bildning är något människor gör med sig, ett aktivt företag, utbildande av förmågor och omdöme som gör friheten möjlig. (SOU 1992:94)

Vad hade jag gjort annars?---Det här är det absolut bästa. --- Jag var där för att komma ett steg längre. Jag behövde den där knuffen de gav mig för att verkligen ta mig i kragen och bestämma mig för att börja läsa igen. Vi åkte till Birka och såg skolan, vi pratade väldigt mycket om att jag skulle gå vidare. Jag har aldrig haft en tanke på Birka, tyckte det verkade flummigt, spela musik och så där. Hade ingen aning om vad det var. Det är fantastiskt här, miljön är underbar och lärarna är helt annorlunda. För första gången kan jag säga att jag verkligen vill till skolan, Det kommer att ta tid innan jag kan börja på lärarutbildningen, men så får det bli.
(röst 4)

Jag var på studiebesök på Birka. Träffade Johan, övergången blev bra. Annars hade jag kanske inte börjat på Birka. Jag skulle ju inte gjort ett studiebesök helt själv på en skola, det var bra att få en bild av hur skolan såg ut, miljö och --- om jag får pengar när jag går här vore det ju fantastiskt--- jag trivs bra på Birka, det är skönt!
(röst 6)

Om individ och grupp

En av deltagarna upplever gemenskapen mellan deltagarna och mellan deltagarna och projektledarna som projektets främsta tillgång, medan flera andra lyfter problematiken med att tillhöra en grupp som de inte upplever att de hör hemma i varken socialt, kulturellt eller värderingsmässigt. De har upplevt det jobbigt att vänta in och vara beroende av andra deltagare som inte haft samma viljeinriktning:

Sen var vi nere vid banvaktstugan och krattade löv i en säck. Jag frågade två män som kom med en minitraktor om de inte kunde ta vårt löv också. Så nickade den ene mot huset och frågade hur det gick att jobba med unga livströtta människor. Så unga och så livströtta... det lät håfullt. Jag sa att jag till hörde gruppen, då blev de långa i ansiktet och drog sig tillbaka. Men känslan finns kvar, det visade hur de såg på den grupp jag tillhörde, hur snacket gick.. (röst 4)

Vi är ju väldigt olika människor här; en del har koll på grejer och har egna idéer. Andra går och väntar på att serveras hela tiden. Det är svårt. Vissa tar sig inte hit, vissa dar så tar de sig inte upp... Arbetslösheten förslappar...(röst 2)

Men det var det där att hänga ihop, vi var ju verkligen väldigt olika allihop. Otroligt *olika* olika.--- Näe... vi skulle ju ta eget initiativ men när man hamnade i en grupp...ja nu låter det som de andra inte ville någonting men så var det inte, men det är lätt till att man halkar med, man tar intryck av, man glider med i passivitet. Varför skall jag göra något om de andra inte gör något? Varför skall jag komma klockan åtta, när det finns såna som dyker upp klockan tio. Har de lika mycket i ersättning fastän de inte sköter sig... så där. Jag blev lat och hängig. De bara satt där och hängde, de svor över socialen och berättade om allt omöjligt de gjort under helgen..Det var inte så uppåt precis. De tog energi av en. Vissa alltså. Man blir påverkad av att tillhöra en grupp slappa som inte bryr sig, de blir energisugande på något sätt...(röst 4)

Jag kände nog inte riktigt att jag ville komma in i gruppen...jag vet inte... jag skulle nog velat haft kontakter utåt, man kanske kunde ha delat på gruppen mer...nu blev det ju mest gruppen och där bildas det kanske en viss jargong (röst 6)

Det är ett anmärkningsvärt och allvarligt dilemma som dessa deltagare presenterar. Social integrering är ett positivt laddat ord, men här visar det effekter som är till förfång till en grupp deltagare, som inte vill men ändå upplever att de håller på att socialiseras och integreras in i en grupp de inte vill låta sig påverkas av eller önskar tillhöra.

Om integrering i Jamtlis verksamheter

En av deltagarna har lärt känna många människor som arbetar på Jamtli och aktivt medverkat i flera av Jamtlis projekt. Han beskriver själv att han tagit initiativ att delta och utnyttjat denna möjlighet fullt ut. Han har byggt gärdesgård, målat, dikat, bakat tunnbröd och släktforskat. Andra uttrycker att de gärna skulle ha velat delta i Jamtlis verksamheter på en praktisk nivå så att de känt att de varit till nytta och gjort verkliga arbetsuppgifter, m.a.o. deltagit i en arbetsgemenskap. Deltagarna har mött Jamtlis personal på rundvandringar eller genom besök där personalen berättat om sina olika verksamheter.

Det hade kanske varit litet trevligare om man fått hjälpa till mer och jobba med utställningar eller med projekten som finns där. Det hade kanske kunna göra projektet ännu bättre. Då hade man fått känna mer som att man var på en arbetsplats. Emellanåt kändes det kanske som det var mer en lekstuga än en arbetsplats. Men det var inte så ofta ändå (röst 1)

Jo jag har träffat några fler än de som jobbar i projektet som jobbar på Jamtli. Folk som har kommit hit och berättat, arkeologen och några andra (röst 3)

Jag ville ju lära mig att göra ost men då skulle vi hjälpa till med utställningen Blå, vi skulle vara tillsammans och sätta ut smurfar i montrar.--- jag skulle inte ens vilja titta på en smurf idag. Jag var ju van att jobba och tjäna mina pengar så satt jag där med smurfar. Då undrade jag vad jag gjorde där... jag skulle också hjälpa till med barnverksamheten, men jag kom inte direkt i närheten av några barn det var mest att koka kaffe till föräldrarna på öppna förskolan och diska (röst 4)

Ja, vad kan man säga, det fanns förutsättningar att lära känna personalen, de som var där längre gjorde jag nog det, men jag gjorde det kanske inte. Ja arkeologen förstås, jo jag kände ju till de som jobbade med kostymer och så... jag blev inte så stimulerad...Det var nån smurfutställning vi skulle hjälpa till med..nåe det var inte riktigt min grej... (röst 6)

Sammanfattningsvis anser flera av deltagarna att de inte upplevt en social integrering med personalen i de olika verksamheterna i önskad uppfattning. Detta kan ha berott på att flera av dessa deltagare inte stannat i projektet tillräckligt länge för att få den erfarenheten, eftersom de gått vidare till plusjobb eller utbildning.

Om deltagarnas syn på hur projektet skulle kunna förbättras

När det kommer till förbättringsåtgärder är deltagarna angelägna om att poängtera att projektledarna gör ett bra och engagerat jobb och att de inte kan lastas för om projektet inte till alla delar lyckats fullt ut. Utan deras engagerade insatser skulle projektet inte haft några möjligheter att lyckas. De uppskattar ledarnas öppenhet och vilja att utforma projektet tillsammans med deltagarna även om det visat sig svårt beroende på deltagarnas brist på initiativ.

De har tidigare beskrivit vikten av att inte integreras/socialiseras in ett passivt och liknöjt förhållningssätt i den egna gruppen, utan att så snart som möjligt inkluderas i en arbetsgemenskap med Jamtlis personal och verkliga arbetsuppgifter. Gruppen skulle kunna må bra av att delas upp, även om de också skulle kunna ha gemensamma aktiviteter av personlighetsutvecklande karaktär.

När deltagarna startade projektet skrev de ett brev till projektledarna för att berätta om sig själva. Deltagarna vet inte hur det brevet använts rent praktiskt. De är en liten grupp som gör upp sina planer muntligt allteftersom tiden går. Två av deltagarna ser en slags skriftlig handlingsplan som ett möjligt verktyg att verkligen fokusera varje individs behov, göra strukturerade handlingsplaner som sedan kunde följas upp individuellt. Det skulle kunna synliggöra de individuella utmaningarna. Samtidigt är det viktigt att denna typ av handlingsplan inte är av samma karaktär som handlingsplanerna på arbetsförmedlingen:

Näe, jag menar vad skulle jag gjort annars? Gått på arbetsförmedlingen och fått handlingsplan på handlingsplan?! (röst 4)

Flera ser det som positivt att ledarna varit öppna för att utveckla projektet tillsammans med deltagarna, men de efterfrågar ändå mer struktur i uppläggningsen, att *"det varit litet löst i konturerna, inte upplevts som färdigtänkt."* (röst 5)

En av deltagarna skräder inte orden:

Kanske var ledarna litet för snälla ibland. Jag tycker det var mycket som jag ser som pjosk...Ja nu är hon litet sen och har problem med det...så där... Det är en balansgång, men jag tänker också att en del skulle ha stängts av från projektet. Jag menar hur många chanser skall man få... hela gruppen satt ju där klockan 8 andra kommer klockan 10. Det blir demoraliserande för de andra.

De kan nog inte välja helt själv efter att ha gått runt på rundvandringar--de borde placeras ut på olika ställen helt enkelt, för att ta del av olika saker. Punkt! Jag behöver i alla fall litet struktur. Det är ju så för alla. För barn också. Det är frustrerande, hela tiden behöver inte vara så uppstyrd, men i början kan den vara det. (röst 4)

Informanten menar också att deltagarna borde få mer social träning för att kunna sälja sig mera och visa självkänsla i mötet med en arbetsgivare. Att lära sig att presentera sig och säga vad man är bra på. Informanten menar att många inte klarar av att presentera sig på ett säljande sätt – eller att tacka för sig. De behöver träna sig på hur man får ett jobb.

Personliga reflektioner

Kan museet med kulturarvet som plattform utgöra en del av samhällsnyttan genom att bidra med alternativa lärandemiljöer och metoder som kan skapa motivation och lust för fortsatt lärande bland unga arbetslösa vuxna?

Rapportens syfte är att spegla deltagarperspektivet, deltagarnas personliga upplevelser av projektet *Xpress on Trax*. Efter att ha tagit del av deras berättelser vill jag bidra med några personliga reflektioner.

Rapporten baseras på ett fåtal intervjuer, varför informanterna bara kan säga representera sig själva. Fyra av sex respondenter har lämnat projektet och gått vidare till arbete och studier. I just detta projekt måste avhopp betraktas som någonting positivt eftersom den grundläggande idén är att de skall vidare, eller som en av deltagarna beskriver det *"projektet är en tidsfrist i tillvaron, en tid att reflektera över sin framtid på ett ganska kravlöst sätt och samtidigt få stöttning"*.

Själva urvalet utgick också från en övervikt i representationen av just de som lämnat projektet, eftersom undertecknad arbetade med hypotesen att det skulle vara enklare att beskriva en avslutad process än en man befinner sig mitt i.

Utan tvekan var erbjudandet att få delta i Xpress on Trax lockande för deltagarna, Jamtli erbjöd något nytt, en spännande miljö, och en omväxling på de invanda besöken på arbetsförmedlingen. Alla de arbetslösa ungdomarna upplevde att de hamnat i en ond cirkel av passivitet och trötthet, en livsstil som utarmade deras möjligheter att komma in på arbetsmarknaden eller att ens skapa en meningsfull och aktiv fritid. Deltagarna hävdar ganska samfällt att projektet bidragit till att de fått ordning på sina liv, de har något att gå upp till, något som väntar. Flertalet har också ägnat sig åt aktiviteter som de inte skulle ha ägnat sig åt annars både inom och utanför Jamtli. Dessa effekter skall inte underskattas eftersom det är ett stort betydelsefullt steg för att integreras i arbetslivet.

Bland deltagarna spelar ekonomin en central roll. Efter år av arbetslöshet ligger ekonomin i botten, flera har eget boende vilket naturligtvis betyder utgifter, andra bor kvar hos en förälder och drömmer om en egen lägenhet och ett vuxet självständigt liv. Det är naturligt att ungdomarna blir rastlösa när de upptäcker att projektet inte löser deras problem och erbjuder en spikrak väg mot jobb eller studier och en ordnad förbättrad ekonomi. Även om flera av deltagarna uppskattar projektets mer personlighetsutvecklande delar blir de frustrerade när de inte ser en påtaglig väg hur deras livssituation kan förändras genom insatserna som görs. En av deltagarna upplever att han inte har råd att satsa på mer långsiktiga lösningar, plusjobbet betyder en förbättrad kortsiktig lösning på hans ekonomiska problem, men är ändå inget som han kommer att ägna sig åt i framtiden. Egentligen hade han velat vara kvar i projektet för att sedan läsa vidare på Birka, men är ändå ängslig att falla tillbaka i sin självdestruktiva livsstil om han börjar studera under självständiga former.

De som gått till Birka folkhögskola ger dubbla budskap om projektets betydelse. De anser att de bestämt sig för att fortsätta studera helt utan inblandning av projektledarna, att detta inte kan kopplas till projektet. Samtidigt poängterar de att de kanske inte skulle ha valt att börja studera just nu eller på Birka överhuvudtaget om inte studiebesöken på Birka och Birkas projektledare fått övergången att fungera så smidigt.

EU:s kommission och ministerråd drog slutsatsen att insatserna för ungdomar, unga vuxna, med ofullständig gymnasiekompetens måste förstärkas och lägga större vikt på att göra lärande och formell utbildning mer attraktiv, tillgänglig och i högre grad skräddarsydd utifrån den enskildes förutsättningar. Den skall vara synlig, flexibel, integrerad och utveckla nya lärprocesser och lärandemiljöer. Utbildningen skall vidare kännetecknas av rörlighet, yrkesmässig integration och social inkludering.

Express on Trax har medverkat till att göra utbildning mer tillgänglig och attraktiv genom att deltagarna kan få ekonomisk ersättning när de studerar och samtidigt medverkat till en smidig övergång till

studier på Birka folkhögskola. Projektet har också bidragit till att erbjuda nya lärmiljöer. Samtidigt kan man inte bortse från att projektet har flera utmanande utvecklingsområden för att helt svara upp mot EU:s intentioner. Kulturarvets roll kopplat till nya lärprocesser måste analyseras, förtydligas och synliggöras för att kunna ligga till grund för att skapa metoder som kan införlivas på nationella och europeiska arenor. Det är angeläget att fokusera kulturarvets betydelse kopplat till metodutveckling för att kunna synliggöra intentionerna både inför andra kulturinstitutioner och deltagarna i projektet.

Även om deltagare är positiva till Jamtlis lärandemiljö och de aktiviteter som erbjuds ser de inga tydliga kopplingar till på vilket sätt kulturarvet är en betydelsefull faktor att gå vidare till studier och arbete. Att inspirera till kulturella verksamheter i sig leder inte ungdomarna till det avlönade arbete som är både deras och samhällets mål, även om det inrymmer andra värden. Många kulturarbetare går arbetslösa idag.

Annars är jag intresserad av precis de områden som finns på Jamtli, historia, arkeologi och att skriva, språk intresserar mig. Men jag kan inte försörja mig varken som författare eller historiker. Det löser inte mina ekonomiska problem. (röst 1)

Det framgår inte av informanternas berättelser om projektet också har kanaler till olika yrkesutbildningsprogram, om deltagarna även haft möjlighet att göra studiebesök vid sådana utbildningar. Flera informanter önskar en tydlig väg in i yrkeslivet för att för att få ordning på sina liv och sin ekonomi.

Den yrkesmässiga integreringen innebär också ett ökat engagemang i Jamtlis interna verksamhet, för att kunna erbjuda ungdomar en ökad integration med de projekt som bedrivs där. Flera informanter önskar verkliga arbetsuppgifter; en upplevelse av att vara till verklig nytta och inte hänvisas till uppgifter som de upplever är av underordnad betydelse.

Det absolut viktigaste utvecklingsområdet är att erbjuda ungdomarna verklig social inkludering, att få vara en del i en arbetsplats, en arbetsgemenskap. Kan projektet i högre grad utgå från individens möjlighet att ingå i andra grupperingar? EU:s kommission och ministerråd hävdar att insatserna bör skraddarsys utifrån den enskildes förutsättningar och i projektbeskrivningen vidhålls att Jamtli och Landsarkivet kan skapa arbetsuppgifter med såväl praktiska som teoretiska utmaningar på alla nivåer. Kan en individuell utvecklingsplan utgöra ett verktyg för handledning mot skraddarsydda mål och insatser?

I dagsläget är projektets lokal är skild från övriga arbetsplatser, de refereras till som de livströtta (förvisso bara av *en* man, men det får åtminstone *en* informant att fundera över den allmänna uppfattningen). Det torde i många stycken kunna betecknas som social exkludering, med inslag av inkludering. Det är av yttersta vikt att den sociala inkluderingen inte blir en inkludering i utanförskap utan i social arbetsgemenskap. Hur kan detta viktiga problemområde utvecklas i projektet i framtiden?

FRÅGEOMRÅDEN

Tiden på Jamtli

Projektets betydelse

Personlig bakgrund

Individ och grupp

Förbättringsåtgärder